

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО МЕДИЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА ТА ЛІКАРСЬКОЇ ОПІКИ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

УДК 061.215(477/83 – 25)

*Іван Білавич, викладач І клініки анестезіології і інтенсивної терапії
Варшавського медичного університету, Польща*

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО МЕДИЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА ТА ЛІКАРСЬКОЇ ОПІКИ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Створення громадської системи охорони здоров'я в Галичині було зумовлене низкою чинників. У статті проаналізовано діяльність "Львівської поліклініки", "Народної лічниці", інших інституцій щодо формування знань з основ гігієни і санітарії, запобігання виникненню і поширенню різних захворювань, передусім туберкульозу, виховання здорового способу життя дітей та дорослих Галичини, що стало реальним внеском у збереження генофонду українського народу.

Ключові слова: "Львівська поліклініка", "Народна лічниця", просвітництво.

Літ. 11.

*Іван Білавич, преподаватель І клиники анестезиологии и интенсивной терапии
Варшавского медицинского университета, Польша*

ПРЕДПОСЫЛКИ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО МЕДИЦИНСКОГО ПРОСВЕТИТЕЛЬСТВА И ВРАЧЕБНОЙ ОПЕКИ В ГАЛИЧИНЕ В НАЧАЛЕ ХХ СТ.

Организация общественной системы охраны здоровья в Галичине была обусловлена множеством факторов. В статье проанализирована деятельность "Львовской поликлиники", "Народной лечницы", других организаций в области формирования знаний по основам гигиены и санитарии, предупреждения возникновения и распространения различных заболеваний, прежде всего туберкулеза, воспитания здорового образа жизни детей и взрослых Галичины, что стало реальным вкладом в сохранение генофонда украинского народа.

Ключевые слова: "Львовская поликлиника", "Народная лечница", просвещение.

Ivan Bilavych, Lecturer of I Clinical Anesthesiology and Intensive Therapy Warsaw Medical University

PRECONDITIONS OF FORMING OF PUBLIC EDUCATION AND HEALTH CARE IN GALICIA IN EARLY XXTH CENTURY

The article analyses the activities of the Ukrainian Society of hygiene regarding the formation of knowledge on the basics of hygiene and techs, prevent the spread of various diseases, especially tuberculosis, healthy lifestyle education for children and adults of Halychyna, which was a real contribution to the preservation of the gene pool of the Ukrainian people.

Keywords: "Poliklinika Lvivska", "Narodna lichnytsya", education.

Постановка проблеми. Україна сьогодні переживає низку соціальних проблем, з-поміж яких найгостріше постали погане медичне забезпечення і поширення різних захворювань, особливо інфекційних; зростання дитячої бездоглядності й травматизму; збільшення обсягів споживання алкоголю і тютюну; соціальний і правовий захист різних верств населення тощо. Розв'язання цілого комплексу проблем, пов'язаних з медичним забезпечення населення, як і інших проблем соціального характеру, є прерогативою держави, однак Україна сьогодні в силу різних причин не завжди спроможна ефективно їх розв'язувати. Тому до цієї справи варто залучати громадські інституції. Тут можна використати досвід українських громадських організацій Галичини, насамперед медичного спрямування, які діяли в краї наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. За умов

чужих держав і політичного гніту українців саме вони створили альтернативну державну систему медичної опіки населення краю, таким чином компенсувавши прогалини в соціальній політиці Австро-Угорщини та Польщі. Деякі з них відновили діяльність за умов незалежності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності українських громадських інституцій на ниві медичної опіки населення Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. було предметом розгляду небагатьох учених (Л. Беч, Я. Ганіткевич, І. Даценко, Б. Савчук, Н. Федорак та ін.). Утім, праця вітчизняних лікарів у ділянці громадського медичного просвітництва практично широко не досліджувалася.

Мета статті – проаналізувати причини створення громадської системи охорони здоров'я в Галичині, показати роль окремих лікарських інституцій у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Створення громадської системи охорони здоров'я в Галичині було зумовлене низкою чинників. Незважаючи на курс уряду Австро-Угорщини на розбудову мережі медичних закладів, загалом прогресивні як на той час заходи, сільське населення Галичини не мало належної медичної опіки. Одна з причин – співвідношення мешканців краю до кількості лікарів: до прикладу, наприкінці ХІХ ст. один лікар припадав на 7065 осіб і обслуговував територію площею 60 – 140 кв. км. [10, 114]. Тому існувала приватна лікарська практика, медична допомога була дуже дорога. Так, наприкінці ХІХ ст. прийом у лікаря коштував 5 золотих ринських (зол. рин.), виклик додому – 10 зол. рин. (уночі – 20 зол. рин.), виїзд у село до пацієнта – у середньому 20 – 50 зол. рин. (залежно від відстані), а вночі тарифи на ці послуги були вдвічі більші; видалення апендициту, до прикладу, коштувало 200 – 300 зол. рин, більш складна операція сягала 1000 зол. рин.; інші медичні послуги були теж дорогими: рентген – 30 зол. рин., аборт – 100 зол. рин. [6, 34 – 35]. Отже, медична допомога була недоступною селянам.

Тяжке соціально-економічне становище погіршувало стан здоров'я українців, а ще важка фізична праця, незадовільне харчування, нестача харчів, теплого одягу, складні побутові умови та антисанітарія, алкоголізм та інші негативні явища, селяни не розуміли потреби в особистій гігієні, тому постійно хворіли на інфекційні хвороби (грип, пневмонія, туберкульоз, скарлатина, натуральна віспа, холера, тиф, дизентерія, венеричні недуги тощо). За даними обстеження 884 дітей, які провело товариство “Батьківська спілка” в Тернополі, 32% мешкали в темних кімнатах, 51% – у вогких приміщеннях, 31% – не отримували теплого сніданку, 43% – упродовж усього дня були без батьківської опіки [10, 112]. Чи не найбільше дорослі і діти хворіли на туберкульоз, у Львові, до прикладу, смертність від туберкульозу у 1880 – 1881 рр. становила 57,8 осіб на 10000 осіб [1, 184].

Незважаючи на недосконалість системи здоров'я в Австро-Угорській імперії, саме вона дала поштовх до розвитку української медицини та формування медичної інтелігенції. Цьому сприяло і виникнення українських лікарських інституцій, професійних, наукових товариств. Так, 2 грудня 1867 р. львівські медики створили Товариство галицьких лікарів [7, 11], де спочатку було 47 осіб, потім кількість членів збільшилася, незабаром виникли осередки у краї. За прикладом лікарів товариства для захисту своїх прав створили аптекарі, зубні техніки, бальнеологи [9, 67].

1900 р. за ініціативи львівських лікарів виникло товариство “Поліклініка Львівська”. Його завдання – безкоштовно допомагати пацієнтам, постачати їм ліки зі знижкою. “Поліклініка Львівська” мала амбулаторію та лабораторію. Лікарі влаштовували наукові конференції, видавали медичні часописи [8, 1], тобто поєднували і практичну діяльність і наукову працю.

Найвизначнішою громадською інституцією на ниві медичної опіки населення Галичини стала “Народна лічниця”, її статут розробили наприкінці 1902 року. “Батьком” цієї інституції справедливо вважається лікар, учений, громадський діяч Євген Озаркевич. Організаційні збори товариства “Народної лічниці” відбулися в січні 1903 року, до нього ввійшло 800 осіб. З 1 жовтня “Народна лічниця” почала свою діяльність з чотирма відділами: очний, хірургічний, терапевтичним, гінекологічним, де працювала Софія Окуневська-Морачевська. З-поміж перших 12 лікарів (Є. Озаркевич, М. Вахнянин, Я. Грушкевич, С. Окуневська-Морачевська, Р. Брайтер, К. Вільчек, А. Вольф, С. Заблоцкий, ін.) були не лише українці, але й євреї та поляки (хірургічний відділ). Наступного року відкрили дитячий відділ. Станом на 1906 рік було вже сім відділів, окрім згаданих, ще шкірний і ЛОР-недуг [3]. Підкреслимо: усім хворим лікарі з “Народної лічниці” надавали безкоштовну медичну допомогу. Це був дуже яскравий соціальний і водночас національно-патрістичний проект.

У промові, яку виголосив митрополит Андрей Шептицький 22 вересня 1903 р. з нагоди освячення цієї “культурно-гуманітарної установи”, було сказано: її наріжне завдання – допомога для “нищого і страждаючого люду” “без національних різниць” [11, 20 – 21], що означало: тут зможуть отримувати повноцінну лікарську безкоштовну допомогу не тільки українці, а й поляки, євреї, представники інших національних меншин. Це відрізняло “Народну лічницю” від аналогічних польських чи єврейських закладів, де медики зважали на етнічну приналежність пацієнтів.

У “внутрішньому і дитячому”, “хірургічному”, “окулістичному”, “жіночому” відділах “Народної лічниці” до початку Першої світової війни надали поради та лікування чи обстежили близько 16 тис. хворих, українці становили лише 30 % [2, 8 – 9]. Тільки 1912 року лічниця мала вісім відділів, надала медичну допомогу 3250 хворих зі Львова й околиць, усього було 10000 відвідувань [2, 8 – 9; 3].

З російською окупацією під час Першої світової

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО МЕДИЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА ТА ЛІКАРСЬКОЇ ОПІКИ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

війни “Народна лічниця” перетворилася в російський шпиталь, по відступі військовики цинічно пограбували його [2, 8 – 9].

На початку 1920-х років “Народна лічниця” почала відновлювати свою діяльність. Це було за умов польської окупації краю досить складно. Її першим директорами після війни стали єпископ Й. Боцян (1918 – 1919 рр.) і прелат Л. Куницький (1919 – 1921 рр.). Вони та їхні наступники – відомі лікарі й громадські діячі (С. Дрималик (помер наприкінці 1923 р. від зараження крові, яке одержав під час проведення в ній операції), М. Вахнянин, І. Куровець) поліпшували матеріально-технічну базу закладу, залучали до праці на громадських засадах чи за символічну оплату кращих українських лікарів і студентів медицини [2, 10 – 11; 9, 78].

У квітні 1922 р. внесли зміни до статуту “Народної лічниці”, які, крім амбулаторного лікування, дозволяли відкрити стаціонарне відділення [4]. Упродовж 1920-х років у закладі працювало 14 – 18 українських лікарів, які щороку амбулаторно чи стаціонарно лікували від 6,5 до 8,3 тис. осіб. Багатьом з них робили складні безкоштовні хірургічні операції, забезпечували медичне лікування. Студенти-медики щороку здійснювали по 17 – 25 тис. оглядів і порад. Така благодійницька діяльність львівської “Народної лічниці” мала широкий резонанс і визнання серед населення західноукраїнських земель. Тому сюди за допомогою приїжджали хворі не лише зі всієї Галичини, а й з Волині, Холмщини. Ця медична опіка мала наднаціональний характер: до прикладу, 1924 р. серед пацієнтів закладу українці становили 54,5 %, поляки – 33 %, євреї – 10 % та ін. [2; 4; 5].

У першій половині 1930-х років 55 % пацієнтів закладу становили учні навчальних закладів товариства УПТ “Рідна школа”, а також українські безробітні, інваліди, вдови, митці, вчителі [9, 79].

У 1927 році в “Народній лічниці” працювало 16 лікарів (М. Панчшин, М. Музика, Т. Туна-Надрагова, Тит Бурачинський, М. Вахнянин, М. Дзерович, Л. Максимонько, О. Подолинський, В. Кашубинський, С. Парфанович та ін.), за рік вони прийняли 16000 хворих. 1937 р. приблизно кожний 12-й львів’янин звертався за медичною допомогою до української амбулаторії. До числа лікарів потрібно додати такі імена: Я. Рудницька-Криштальська, Н. Лук’янович, Г. Лук’янович, Є. Дурделло, Я. Малис, О. Філяс, Р. Осінчук, І. Гриневецький, О. Пелех, І. Сімович, І. Довбуш, Б. Макарушка, М. Бойко, О. Чайківська-Пшепюрська, Ю. Кордюк. Із 15 000 первинних

хворих лише 10 000 були українці, 3 500 становили поляки, 1000 євреї, було понад 200 німців та 42 особи інших національностей [2; 3; 9, 79].

Одним з важливих напрямів розвитку “Народної лічниці” стало будівництво окремого шпиталю. Ця ідея виникла 1921 р., а вже наступного року влаштували перші збори коштів – 200 дол. [2; 11, 22]. У квітні 1928 р. створили спеціальний комітет будови та будівельну комісію, до яких ввійшли С. Бурачинський, О. Подолинський, М. Галібей, М. Стефанівський. За підтримки Української греко-католицької церкви та національних інституцій розгорнули масштабну акцію зі збору пожертв, яка охопила всі західноукраїнські землі й еміграцію. Упродовж десятиліття за допомогою 75 меценатів і населення краю зібрали понад 600 тис. зл. Митрополит Андрей Шептицький, який був опікуном “Народної лічниці”, надав ділянку землі під будову шпиталю. Колишній директор психіатричного шпиталю на Кульпаркові Малішевський заповів на його побудову 75 тисяч золотих.

Польська влада часто свідомо чинила бюрократичні перешкоди: не хотіла допустити створення ще однієї української громадської медичної установи, яка фактично виконувала завдання відповідного державного міністерства. Подолати всі труднощі допомагала Українська парламентська презентація, митрополит А. Шептицький та впливові українські політичні, фінансово-економічні й громадські кола. Шпиталь “Народної лічниці” проектувався за кращими зразками такого роду європейських закладів. Його відкрили лише у жовтні 1938 р., хоча перший камінь заклали у вересні 1930 р. [2; 11, 23 – 63]. Головним лікарем став д-р Тит Бурачинський. Шпиталь мав 10 відділів, в тому числі зубний, аналітичну лабораторію, рентгенкабінет, фізіотерапевтичний кабінет [2; 3].

Доглядали за хворими сестри-монахині чину св. Вікентія. За своїм обладнанням, кваліфікованими фахівцями, доглядом хворих шпиталь став одним із найкращих медичних закладів у Львові.

Через адміністративні перешкоди, а головне відсутність необхідного медичного персоналу й обладнання не змогли відкрити подібні лічниці у повітах краю.

Висновки. Таким чином, незважаючи на недосконалість системи здоров’я в Австро-Угорській імперії, саме вона дала поштовх до розвитку української медицини та формування медичної інтелігенції. Ще 1867 р. львівські медики

**ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО МЕДИЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА ТА
ЛІКАРСЬКОЇ ОПІКИ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

створили Товариство галицьких лікарів, за їх прикладом товариства для захисту своїх прав організували аптекарі, зубні техніки, бальнеологи. 1900 р. виникло товариство “Поліклініка Львівська”, метою якого була безкоштовна допомога пацієнтам, постачання їм ліків зі знижкою. “Поліклініка Львівська” мала амбулаторію та лабораторію. Лікарі влаштовували наукові конференції, видавали медичні часописи. На початку ХХ ст. у Галичині українські медики (Іван Горбачевський, Євген Озаркевич, Ярослав Окуневський, Софія Окуневська-Морачевська, Софія Парфанович, ін.) зробили великий внесок у розвиток української академічної медицини, вітчизняної системи охорони здоров’я.

Створене 1903 р. у Львові товариство “Народна лічниця” стало найбільшою подією в історії розвитку української громадської системи охорони здоров’я. Тут отримували повноцінну лікарську безкоштовну допомогу не тільки українці, а й поляки, євреї, представники інших національних меншин. Вона мала наднаціональний характер. Це відрізняло “Народну лічницю” від аналогічних польських чи єврейських закладів, де медики зважали на етнічну приналежність пацієнтів. Діяльність “Народної лічниці” та інших медичних структур компенсували прогалини в державній системі охорони здоров’я, надавали допомогу найменш захищеним верствам, зокрема селянам, учням, студентам. Подальшого дослідження потребує висвітлення питання про роль українських лікарів та громадських діячів у розвитку громадської медичної опіки населення Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ сторіччя.

1. Богаченко М. Медицина Дрогобича: Історичні нариси / М. Богаченко, М. Романяк. – Дрогобич: Коло, 2008. – 472 с.

2. Бурачинський Т. 25-ліття “Народної Лічниці” / Т. Бурачинський // 25-ліття “Народної Лічниці”. – Львів, 1930. – С. 3 – 17.

3. Ганіткевич Я. Українська медицина Львова до початку Другої світової війни [Електронний ресурс]. Режим доступу // ntsh.org/.../ukrayinska-medicina-lvova-do-pochatku-drugoyi-svitovoyi-viyni
4. 25-ліття “Народної Лічниці”. – Львів, 1930. – 14 с.

5. 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної Громади. – Львів, 1935. – 129 с.

6. Паскар М. Бережанщина / М. Паскар // Лікарі Тернопільщини. Хронологія імен та фактів. – Тернопіль: Лілея, 1996. – С. 34 – 42.

7. Прохання засновників Товариства галицьких лікарів у м. Львові і в м. Кракові про затвердження запропонованих статутів. 1892 – 1895 рр. // ЦДДА. – Ф. 146 Галицьке намісництво, м. Львів. 1772 – 1921. – Оп. 58. – Спр. 2490. – 66 арк.

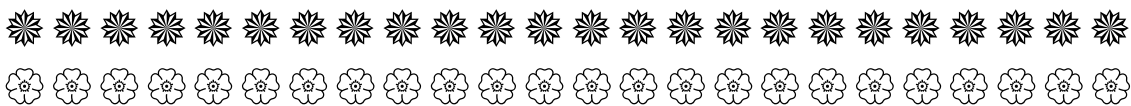
8. Прохання засновників Товариства лікарів “Поліклініка Львівська” про затвердження запропонованого статуту і рішення з цього питання. 1900 р. // ЦДДА. – Ф. 146 Галицьке намісництво, м. Львів. 1772 – 1921. – Оп. 58. – Спр. 2497. – 3 арк.

9. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.) / Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 138 с.

10. Ткаченко С.З. К истории развития профилактического направления советского здравоохранения в западных областях УССР / С.З. Ткаченко // К истории медицины на Украине (На материалах западных областей УССР, Закарпатья и Буковины): сборник научных трудов. – Львов, 1961. – С. 111 – 118.

11. Шпиталь Народної Лічниці ім. Митрополита Шептицького. Пропамятна книга з нагоди відкриття. – Львів, 1938. – 65 с.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2015

14 січня 2015 року

Старий Новий рік
Обрізання Господнє.
Василія Великого (правосл., греко-кат.).
У народі – Василя.

